

Канвенцыянальнасць маўлення як элемент культуры

Н.П. Мартысюк

natela.martyssiuk@yandex.ru

(Мінск, Беларусь)

Мэты даследавання семантыкі атрыманага паведамлення патрабуюць разгляду канвенцыянальнасці прынятых у грамадстве правілаў фарміравання абумоўленых сітуацыяй маўленчых паводзін, а праз яе – спецыфікі нацыянальна-культурнага кампанента як экстралінгвістычнай адзінкі, якая праймае ўсю мову, ўсе яе праявы. Але пры аналізе камунікатыўных паводзін вельмі складана адразу “ўхапіць канвенцыянальнасць”, што звязана не толькі з нацыянальнымі асаблівасцямі маўлення, але і з фактарам сацыяльнага ладу грамадства, з сістэмай звычак і каштоўнасцяў, выпрацаваных у ім, яго гісторыяй і культурай.

Гаворачы аб канвенцыянальнасці маўленчых зносін, мы маем справу са з’явай тыпізацыі паводзін. Тыпізацыя, як адзначае І.І. Токарава, можа выяўляцца на некалькіх узроўнях арганізацыі паводзін (не ўсе з якіх цалкам усвядомленыя): у выбары жанру або рэгістра, сацыяльна значнага для дасягнення камунікатыўнай мэты, у выбары камунікатыўнага акта, адпаведнага міжасобасным стасункам (напрыклад, каманда або просьба), у выбары свабоднай або клішаванай формы – усё у адпаведнасці з магчымасцямі самой мовы і з традыцыямі маўленчага калектыву [1, с. 29–31]. Хоць усе гэтыя магчымасці выбару ўніверсальныя ў мовах, але іх ажыццяўленне падпарадкоўваецца правілам кожнай моўнай культуры. Так, беларускай спантаннай камунікацыі ёсць уласцівым выкарыстанне прыналежных займеннікаў *мой/мая/мае, твой/твая/твае* у якасці адзінак кампрэсуючай канвенцыянальнай намінацыі з адпаведнай рэфэрэнцыяй да мужа/жонкі/дзяцей. Напрыклад:

- (1) – *А твая як пачуваецца? – Мая? У бальніцы даўно.*
- (2) – *Дык твае калі маюцца прыйсці?*
- (3) – *Твая пазычыла мядніцу, калі аддасць?*
- (4) – *Казік, твае лазілі да мяне у йгрушы. Бізун па іх плача.*
- (5) – *Мы заўтра да вас зойдзем. – Не, лети другім разам. Сваякі маюцца прыйсці ў госці. – Чые? Твае ці яго?*

Відавочна, што для беларускай лінгвакультуры гэтыя ўзоры маўлення з'яўляюцца канвенцыянальна дастатковымі і тыповымі ў адрозненне ад расійскай або англійскай лінгвакультур, дзе рэферэнты – муж/жонка/дзеці – абавязкова павінны быць пазначанымі. Натуральна, адсутнасць або наяўнасць рэферэнту тлумачыцца асаблівасцямі сацыяльнай арганізацыі грамадства, культурна-гістарычнымі традыцыямі і моўным узусам, вытворным ад граматычных патэнцый дадзенай мовы. У сваю чаргу, зрабіўшыся здабыткам моўнага калектыву, гэтыя асаблівасці камунікатыўных паводзін выклікаюць пэўныя культурныя асацыяцыі і рэакцыі.

Такім чынам, канвенцыянальнасць можна разглядаць як элемент культуры: культурныя веды на кожным этапе развіцця грамадства падсвядома і сінтэтычна (кагнітыўна-падсвядома, па М. Мінскаму) падзяляюцца ўсімі, а значыць, утвараюць семантычныя інтэнцыянальныя рэгулятывы, якія транслююць інфармацыю псіхічнага свету ўсяго моўнага калектыву, напрыклад, інфармацыю радавога, нацыянальнага, або сацыяльнага планаў. На ўзроўні індывідуальнага падсвядомага семантычныя інтэнцыянальныя рэгулятывы пераламляюцца праз інфармацыю псіхічнага свету пэўнага чалавека, але ўжо на ўзроўні свядомага актуалізуюцца ў маўленні ў выглядзе канвенцыянальных формул.

СПІС ЛІТАРАТУРЫ

1. Токарева, И.И. Этнолингвистика и политический дискурс / И.И. Токарева // Методология исследований политического дискурса: Актуальные проблемы содержательного анализа общественно-политических текстов. Вып. 1 / Под общ. ред. И.Ф. Ухвановой-Шмыговой. – Мн. : Белгосуниверситет, 1998. – С. 27–39.